

RÁCZ ÉVA

Közhelyek felelősségről és/vagy tehetetlenségről

Esszé

Újságírónak lenni jó! Ezt mondom a szakmánkat tanuló diákoknak, akik még el sem kezdték a pályát, de erről álmodnak. (S azt is mondom, hogy közhellyel nem kezdünk írást, mert az unalmas, tessék szépen valami jobb kezdést kitalálni!) Aztán, amikor elhiszik, hogy ez a szakma valóban izgalmas, és változatos munkával jár, akkor eljutunk egy következő (megint csak vésszesen sablonos) kijelentésig: újságírónak lenni nagy felelősség. S érvelhetek hosszabban vagy rövidebben, az eredmény ugyanaz: meginog a hitük abban, hogy képesek lesznek elvégezni azt a munkát úgy, hogy megfeleljen a szakmai-etikai szabályoknak és nem utolsósorban a saját maguk és szerkesztőik által támasztott elvárásoknak. S ott marad bennük (is) a dilemma, hogy vajon a megtanultak mennyit érnek majd diploma után, s hogy a szakmában, a mai médiában hogyan találják meg helyüket, van-e igény arra a tudásra, amelyet megszereztek.

Meggyőződésem, hogy minden tanár igyekszik megszerettetni az általa átadott anyagot a diákjaival, s a tudást arra használni, hogy a fejükben tisztuljon a kép a világról. Másfelől ott lebeg a tanításban az a lehetőség is, hogy a sok információ túlcsordul és az imádatból utálat lesz. Azt mondják, az információ: hatalom. De akkor minél többet tudunk, annál hatalmasabbak leszünk, nem? Szintén közhelyet idézve: és ha igen, akkor miért nem? Költői kérdésnek készült, de írás közben válasz is alakulni kíván rá: talán azért nem, mert az újságíró tudása nem közvetlen hatalomformáló tényező, sokkal inkább olyasvalami, ami lassan épül, szinte rétegenként, egymásra, mint, mondjuk, a cseppkőképződmények a barlangban. Biztos, hogy nem annyira látványos, de éppolyan szépen építhető fel, gondolkunk például a szakújságírókra, akik – területtől függően – jobban ismerik a tanügyi rendszer, az egészségügyi ellátás, a kulturális élet stb. egészét, mint a benne élők, a benne dolgozók. S átlag működésünkben mi újságírók mégsem

RÁCZ ÉVA (1974, Szatmárnémeti) rádiós újságíró, a Kolozsvári Rádió szerkesztője, a Magyar Újságírók Romániai Egyesületének elnöke. A BBTE újságírási-közkapcsolatok szakán diplomázott, most ugyanott és a kommunikáció szakon oktató. Médiakutatásaiban főleg a rádiózás átalakulását vizsgálja.

fordíthatjuk ki a világot a sarkából ezzel a tudással. De, szerencsére, nem is ezért dolgozunk. Csak néha mégis eszünkbe jut, s jó, ha ez minél ritkábban történik.

Talán ezért nem mondom el például a diákoknak azt a felfedezésemet, hogy az újságíró igen gyakran érzi magát tehetetlennek. Hogy érthetőbb legyen, jöjjenek a példák, különböző újságírói szakterületekről!

Első példa. A legnagyobb nyugdíjat Romániában egy volt kommunista börtönparancsnok kapja, havonta több mint 66 ezer lej – írta meg egy újságíró, s másolta tőle sok ezer másikat. Az átlagnyugdíj ez idő tájt hivatalos források szerint 1227 lej.

Ez utóbbi már majdnem elég ahhoz, hogy túléljen az érintett, aki becsületesen dolgozott, és fizetéséből megszabott értéket rendszeresen átutaltatott a nyugdíjalapba – ennek megfelelően kapja is vissza. S ha ez igaz, hogy túlélni épp elég, ha valamikori keresete és törlesztése arányában kapja a járandóságot, akkor miért is kívánnánk, hogy neki is több legyen, netán mindenkinek egyenlően jusson? Mert több országban van ilyen nyugdíjrendszer? Talán azért, mert mindkét esetben 60-70 év feletti emberekről van szó, olyanokról, akiknek már ritkán vannak nagy befektetésre igényeik? Talán azért, mert méltányosnak találnánk, ha az átlagnyugdíjasnak sem kellene számolnia a pénzecskejét, s lesni, mikor olcsóbb a tűzifa, a sajt, a kenyér? Kívánhatunk egyenlőséget, méltányosságot, de újságíróként tenni csak egyetlen dolgot tehetünk: megírjuk a tényeket, esetleg a véleményünket is a helyzetről. A többi nem a mi dolgunk. Az újságíró nem emel fizetést vagy nyugdíjat, még a saját jövedelmének emelését sem tudja elérni, nemhogy a másét. Az aktív újságíró – tudtommal kevés kivételtől eltekintve – jellemzően megél a fizetéséből, a nyugdíjas újságíró pedig (már aki megéri a nyugdíjazást) túlél, csakúgy, mint a szomszédja. Legfeljebb az újságíró többet dolgozik, mint a megszokott nyolc óra, ettől remélve, hogy többet keres. De alapvetően hiába van több információja, mégis tehetetlen.

Második példa. Sok évvel ezelőtt szembesültem először egy Beszterce-Naszód megyei kisközösség, az óradnai magyarok helyzetével, a máshol is tapasztalható szórványsorssal. Az egykor virágzó bányászathoz kötődik a helyiek tudatában ma is a magyar identitás, tehát viselik és használják magyar nevüket, magyarnak tartják az egykor bányászokból alakult fúvószenekart, még akkor is, ha ma már se bánya nincs, se a magyar szót nem értik a zenekar tagjai. A mostanra mintegy ötvenfősre zsugorodott magyar közösségben sem mindenki bírja őseinek nyelvét, s évek óta sikertelenül próbálkoznak azzal, hogy jelentős lépést tegyenek a már több mint ötven éve megszüntetett magyar oktatás újraindítására. Mi hiányzik hozzá? Óvó néni vagy bácsi és tanító (néni) kellene, aki kitartana mellettük, a legutóbbi helyett, aki nemrég Németországig ment ott dolgozó férje után, s a mostani nyugdíjas helyett, aki nem tudni, meddig bírja még az ingázást a minden magyar közösségtől leg-

alább negyven kilométerre eső településre. Ötletek mindig vannak. A csángók mintájára kellene itt is tanítani, mondta nekik legutóbb a szórvány egyik ismerője anélkül, hogy elmondta volna, ez mit is jelent. Szórványkollégiumot kellene létesíteni, és máshonnan hozni ide gyermekeket, mondta tavaly egy fiatalember, akinek azóta sem sikerült megvalósítani semmit magasztos tervéből. Petőfi-programos segítőt kellene kérni, fel kellene kerülni a program térképére, s akkor már nem egyedül küzdenének vélhető pusztulásuk ellen. Ezt megint csak leírhatjuk, hogy felhívjuk az illetékes döntéshozók, lehetséges támogatók figyelmét, de ettől még megoldást nem nekünk kell találnunk, hanem a fentebb említett illetékeseknek. Leírni viszont szinte kötelesség – ahogy egyik barátom fogalmazott: még akkor is, ha csak a beolvadást dokumentáljuk.

Harmadik példa. Az utóbbi időben sokan megtanulták, Romániában hol van Caracal. Legutóbb talán akkor övezte ekkora érdeklődés a település életét, amikor az akkori államelnök azt nyilatkozta: Székelyudvarhelyen is ugyanannyi autonómia lesz, mint Caracalban. De ha akkor a fejcsóválás elég volt, most sokkal mélyebb sebeket ejtett a településhez kötődő történet. Szerintem nincs ma Romániában ember, aki ne hallott volna a caracali „rémről” – mert ezt a megnevezést akasztotta rá a botránymédia –, aki vélhetően nem egy, hanem legalább két lányt megerőszakolt és megölt, sőt, a

napokban derült ki, hogy egy asszony, akit takarítani hívott a házába a férfi, szintén feljelentést tett ellene erőszak miatt. Természetes reakció: az emberek félnek, a fiatalok bátortalanabban mennek el bulizni, ha este alkalmival, autóstoppal kell majd hazamenniük a faluba – és számtalan reakciót hallhattunk még. Továbbá azt is megtudhatjuk mostanában, hogy az effajta erőszaktevő nem is egyedi eset, csak van, ami nem kap ekkora nyilvánosságot. A történetek kapcsán számtalan emberi mulasztásra, gyarlóságra is fény derült. Például arra, hogy a 112-es segélyhívónál sem mindenki végzi kifogástalanul a munkáját, hogy az állami rendszereken kialakult rések épségünket, biztonságunkat veszélyeztetik – és hogy mi átlagemberek félünk is, általában annak arányában, hogy mennyit tudunk a borzalmakról. S hol van itt az újságíró? Hát, igazából mindenhol. Ők azok, akik nem hagyták szinte megállni sem az ügy vizsgálóit, akik kiderítettek és elmondtak nekünk mindig új és újabb részleteket, felépítve a borzasztó történet sztagmitjait. De megoldani ezt sem nekik – nekünk – kell, hanem a nyomozó hatóságoknak. Bármennyi az információnk, mi nem javíthatjuk ki a rendszerhibákat, nem készíthetjük fel a segélykérő telefonhívásra válaszolókat, s bármilyen izmosak és elszántak lennénk, nem védhetjük meg önerőnkől a fiatal lányokat.

Vajon tehetetlenség ez valóban? Önmagában nem az, hiszen az újságírónak nem dolga megoldani helyzeteket. Nem aktivista, aki megmenti Verespatakot, de írhat és írnia is kell az örökségrombolásról. Nem orvos, aki gyógyít, nem mentős, aki küzd a páciens életéért, de fel kell hívnia a figyelmet az egészségügyi rendszer visszáságaira, miközben tudósít a rendszer és az orvostudomány folyamatos (és néha vissza-) fejlődéséről is.

A sort folytathatnám, de a lényeg ugyanaz: mi újságírók nem válthatjuk meg a világot, de el kell hinnünk, hogy akár ahhoz is hozzájárulhatunk. Nem fordítjuk ki a világot a sarkából, de minden nap hozzátehetünk valamit a ki- (vagy fel-) fordulásához. S ez is szép küldetés.

Ezt talán most már a diákjaimnak is elmondhatom.